

Research Article

Analysis of the Ideal World (Utopia) of Bustan Saady Based on William Glaser's Choice Theory

Farideh Mohseni Hanjani

Abstract

From way back, the ideal world has been emphasized by philosophers and scientists as an image of society. The aim of the current research was to identify the factors of the ideal world from Glaser's point of view and compare it with the ideal world of Bustan Saady. This research, in terms of purpose, was applied; In terms of data collection method, was descriptive; and in terms of the nature of the data, was qualitative. Accordingly, first, through the method of directed qualitative content analysis, Glaser's ideal world teachings were extracted. Then, through inductive and deductive coding, data was analyzed. The results showed, management and leadership, kindness, authority and education and learning are the factors of Glaser's ideal world. These factors are respectively equivalent to the chapters of justice, foresight and vote, Kindness, satisfaction, and in the world of education Bustan Saady. Based on this, in a general perspective, concluded, a synthesis of Saady and Glaser's point of view should be used for education in cognitive, emotional, moral, physical and social fields.

Keywords: Bostan, Choice Theory, Ideal World, Qualitative Content Analysis, Saadi, William Glaser

How to Cite: Mohseni Hanjani F, Analysis of the Ideal World (Utopia) of Bustan Saady Based on William Glaser's Choice Theory, Journal of Comparative Literature Studies, 2025;19(74):81-103.

تحلیل جهان مطلوب بوستان سعدی بر اساس نظریه انتخاب ویلیام گلاسر

فریده محسنی هنجنی

چکیده

از دیرباز، جهان مطلوب، به عنوان تصویری از جامعه مورد تأکید فلاسفه و دانشمندان قرار گرفته است. هدف پژوهش حاضر، شناسایی عوامل جهان مطلوب از دیدگاه گلاسر و بررسی تطبیقی آن با جهان مطلوب بوستان سعدی بود. این پژوهش، از نظر هدف، کاربردی؛ از نظر روش گردآوری داده‌ها، توصیفی؛ و از نظر ماهیت داده‌ها، کیفی بود. بر این اساس، ابتدا، از طریق روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار، آموزه‌های جهان مطلوب گلاسر استخراج شد. سپس، از طریق کدگذاری استقرائی و قیاسی به تحلیل اطلاعات اقدام شد. نتایج نشان داد، مدیریت و رهبری، مهربانی، اختیار و آموزش و یادگیری، عوامل جهان مطلوب گلاسر هستند. این عوامل، به ترتیب معادل باب‌های عدل و تدبیر و رای، احسان، رضا و در عالم تربیت بوستان سعدی هستند. بر این اساس، در یک چشم‌انداز کلی، نتیجه‌گیری شد، تلفیقی از دیدگاه سعدی و گلاسر برای تربیت در ساحت‌های شناختی، عاطفی، اخلاقی، جسمانی و اجتماعی به کار بسته شود.

واژگان کلیدی: بوستان، تحلیل محتوای کیفی، جهان مطلوب، سعدی، نظریه انتخاب، ویلیام گلاسر

مقدمه و بیان مسئله

از نظر تبارشناسی، «جهان مطلوب یا مدینه فاضله»^۱، مکانی، لامکان است. این واژه، توأمان با کنش‌وری تأیید و انکار مواجه بوده است (Vieira, 2010). در ادبیات جهانی، «جهان مطلوب»، با سه ویژگی مشخص شده است، که عبارت‌اند از: تجرد و تفرّد، یعنی، جهانی که متفاوت از جهان شناخته‌شده است؛ رقیب شهر افلاطونی، یعنی، «جهان مطلوب»، برتر از «شهر افلاطونی» است، چرا که «شهر افلاطونی» فقط ترسیم شده است، در حالی که، «جهان مطلوب»، تحقیق‌یافته تلقی شده است؛ و اعجاب‌انگیزی، یعنی، مردمان و قوانین «جهان مطلوب»، چنان شگفت‌انگیز است که باید به‌جای «جهان مطلوب»، از واژه «نیکوشهر (مکان خوب)»^۲ استفاده کرد (Engeman, 1982). هر چند دو نوواژه «جهان مطلوب» و «نیکوشهر»، از نظر معنی و ترکیب به یکدیگر نزدیک هستند، ولیکن، «جهان مطلوب»، نوواژه واژگانی^۳ است؛ در حالی که، «نیکوشهر»، نوواژه اشتقاقی^۴ است؛ «جهان مطلوب»، مبین مکان لامکان و «نیکوشهر»، بیان‌گر مکان خوب است (Ristanović, 2021). هر چند ابداع واژه «جهان مطلوب» به توماس مور نسبت داده می‌شود (More, 1985)؛ ولی، رگه‌هایی از این واژه در متون گذشته دیده می‌شود. در حقیقت، «جهان مطلوب»، مبین نوعی سنت فکری است که در عنصر خیال، به‌منزله راه‌کاری بدیل برای واقعیت، تجلی می‌یابد (De Azevedo, 2019). واژه «جهان مطلوب»، دارای ماهیت آنامنستیک^۵ است؛ یعنی، این واژه از نظر مفهومی مسبوق به سابقه است. در واقع، این واژه در خلأ شکل نگرفته است و مور، این واژه را بر لوح سپید^۶ ننگاشته است، بلکه، آبشخور آن، سنت فکری یونان باستان و اسطوره‌های عصر طلایی است. این واژه، متأثر از کهن‌الگوهای اساطیری و مذهبی است؛ اسطوره‌هایی که نویدبخش زندگی شاد پس از مرگ هستند و سرزمینی دارای وفور نعمت و آسایش را وعده می‌دهند. به‌این ترتیب، این واژه، در طول تاریخ طی طریق کرده، به قرون وسطی رسیده و در اندیشه مور به منصفه ظهور رسیده است (Chow-Quesada, 2019).

در متون دینی اسلام و آراء دانشمندان مسلمان، نیز «جهان مطلوب» به تصویر کشیده شده است. خداوند سبحان^۷ در قرآن کریم می‌فرماید: «خداوند^۸ به کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، وعده داده است، آنان را در زمین حتماً جانشین قرار دهد، همان‌گونه که کسانی را پیش از آن‌ها جانشین کرد. خداوند^۹، قطعاً دینی را که برای‌شان پسندیده است، برای آن‌ها استقرار و اقتدار بخشد و پس از ترسشان، امنیت را جایگزین کند، تا فقط مرا پرستش کنند و برای من چیزی را شریک

1. Utopia
2. Eutopia (The Good Place)
3. Lexical Neologism (Utopia)
4. Derivation Neologism (Eutopia)
5. Anamnestic Nature
6. Tabula Rasa

قرار دهند؛ و کسانی که بعد از این، کفر ورزند، همانا از فاسقان هستند^۱» (نور، ۵۵). همچنین، خداوند سبحان ﷻ در آیه دیگر می‌فرماید: «به‌طور قطع، بندگان نیکوکار و صالح من، وارث زمین خواهند شد^۲» (انبیاء، ۱۰۵). علاوه بر این، در آیات الهی دیگر آمده است: «برای اهل تقوا و پرهیزکاری، سرانجام و عاقبتی نیکو در انتظار است^۳» (طه، ۱۳۲)؛ یا «رستگاری و عاقبت نیکو، مخصوص پرهیزکاران است^۴» (قصص، ۸۳). «جهان مطلوب»، در دیدگاه اندیشمندان اسلامی، نیز جالب توجه است. از دیدگاه فارابی، غایت «جهان مطلوب»، رساندن انسان به سعادت است. از دیدگاه وی، سعادت، اوج کمال و والاترین خیر است؛ بنابراین، تمام انسان‌ها خواهان سعادت هستند و در جهت آن حرکت می‌کنند. به زعم این دانشمند مسلمان، ابعاد «جهان مطلوب» عبارت‌اند از: تعاون؛ ذات اقدس الهی ﷻ و کمال مطلوب بودن او؛ معرفت ذات اقدس الهی ﷻ؛ با فضیلت بودن مردم؛ عدالت؛ محبت و الفت؛ صلح؛ و تشبیه به اوصاف الهی ﷻ (فارابی، ۱۹۸۶). از دیدگاه، ابن‌سینا، نیز «جهان مطلوب»، صبغه الهی و دینی دارد. وی نیز به دنبال سعادت است و سعادت را در لذات عقلی می‌جوید. از دیدگاه وی، وجوه «جهان مطلوب» عبارت‌اند از: تعاون؛ عدالت؛ عدم فساد و تعارض؛ دین‌مداری؛ و پیروی از شریعت (ابن‌سینا، ۱۳۳۷). خواجه نصیرالدین طوسی، «جهان مطلوب» را جهانی می‌داند که مردمان آن به دنبال اکتساب خوبی‌ها و دوری از بدی‌ها هستند، این مردمان قول و فعل‌شان یکی است. به اعتقاد وی، ویژگی‌های «جهان مطلوب» عبارت‌اند از: محبت و الفت؛ عدم دشمنی و امنیت؛ عدالت؛ و صداقت (نصیرالدین طوسی، ۱۳۷۱).

علاوه بر اندیشمندان اسلامی-ایرانی، شعرای مسلمان ایران زمین هم به توصیف «جهان مطلوب» پرداخته‌اند. در این میان، نقش سعدی در بوستان بسیار پررنگ است. می‌توان گفت، سعدی در کتاب گلستان، انسان را با تمام زشتی‌ها و زیبای‌ها، با تمام ضعف‌ها و قوت‌ها، با تمام بدی‌ها و خوبی‌هایش، همان‌گونه که هست، می‌پذیرد و توصیف می‌کند. ولی، در کتاب بوستان، انسان را آن‌گونه که باید باشد، توصیف می‌کند (زرین‌کوب، ۱۴۰۲). این شاعر بزرگ پارسی‌گو، در باب اول بوستان، ویژگی‌های حاکم «جهان مطلوب» را عدل؛ تدبیر و رأی؛ محافظت و نگهبانی از مردم؛ و ترس از خداوند ﷻ می‌داند (سعدی، ۱۴۰۲). در حقیقت، زیربنای «جهان مطلوب» سعدی، عدالت و دادگستری؛ یا به تعبیر او «نگهبانی خلق و ترس خدای ﷻ» است (سعدی، ۱۴۰۱). وی در «جهان مطلوب» خود بیان می‌کند، حاکمان چنان باید با مردمان پیوند عمیق داشته باشد که دوست را از دشمن تمیز دهند؛ وی شایسته

۱. وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

۲. أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

۳. وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى

۴. وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

نمی‌داند «که دشمن نداند شهنش ز دوست». وی به حاکمان توصیه می‌کند، در کار سلطانی خویش، «به اخلاق پاکیزه درویش باشند» (سعدی، ۱۴۰۲). سعدی، باب دوم بوستان را به مبحث احسان و نیکی به خلق اختصاص داده است. در «جهان مطلوب»، سعدی دیدگاه نسبی گرایانه و دوگرایانه نسبت به احسان و نیکی دارد. وی، مردمان را شایسته احسان و مهرورزی می‌داند؛ ولیکن، ظالمان را لایق عقوبت. وی می‌گوید: «جفاپیشگان را بده سر به باد»، به این جهت که، «ستم بر ستم‌پیشه عدل است و داد». در باب سوم، با تأکید بر محبت کردن، رمز ماندگاری انسان را عشق و محبت می‌داند. وی بیان می‌کند: «مترس از محبت که خاکت کند»، حتی اگر کسی به واسطه محبت کردن، هلاک شود، نباید نگران باشد، چون «که باقی شوی گر هلاکت کند». وی عشق را اساس و زیربنای عالم هستی می‌داند «عاشقم بر همه عالم، که همه عالم از اوست». در باب چهارم، وی حاکمان را به تواضع و فروتنی دعوت می‌کند «تواضع سر رفعت افرازدت»، چراکه تواضع، موجب سربلندی و سرافرازی است؛ و از غرور و تکبر نهی می‌کند «تکبر به خاک اندر اندازدت»، چون منجر به نابودی انسان می‌شود. در باب پنجم، اخلاص در عمل را موجب رضا دانسته و آن را برتر از پای عزت بر افلاک نهادن می‌داند؛ «مگو، پای عزت بر افلاک نه- بگو روی اخلاص بر خاک نه». وی سر تعظیم فرود آوردن در برابر مشیت الهی ﷻ را گوشزد کرده و می‌گوید: «که تلخی شکر باشد از دست دوست». در باب ششم، رمز استغناء را قاعت می‌داند و می‌گوید: «قناعت توانگر کند مرد را». در باب هفتم، به تعلیم و تربیت انسان از دوران کودکی تأکید دارد و ماندگاری نام و یاد والدین را در گرو تربیت کودک می‌داند. وی، توصیه می‌کند، اگر کسی می‌خواهد نامش جاویدان باقی بماند لازم است، فرزندش را خردمند و صاحب‌نظر بار بیاورد «پسر را خردمندی آموز و رای»؛ در غیر این صورت، «بمیری و از تو نماند کسی». در باب هشتم، به مضامین متعالی مانند «صنع باری در ترکیب خلقت انسان»، «گزاردن شکر نعمت» و «سابقه حکم ازل و توفیق خیر» اشاره دارد. در باب نهم، راه درست را در توبه و عذرخواهی از ذات اقدس الهی ﷻ می‌جوید. باب دهم بوستان، نیز مناجات‌های عرفانی با حضرت معبود ﷻ که بن‌مایه اصلی آن امید به رحمت الهی ﷻ است «به امید عفو خداوندگار»، انعکاس یافته است (سعدی، ۱۴۰۲).

نوشته شدن شعر سعدی بر سردر سازمان ملل متحد درباره برابری انسان‌ها و تأکید بر همدلی، هم‌حسی و همدردی نوع بشر (محمدنژاد عالی زمینی، ۱۳۹۸)، نشان از تأثیرگذار بودن این شاعر مسلمان ایرانی در مقیاس جهانی است. در سایه تأثیر و تأثر بدون مرز علم در گستره جهان، اندیشه «جهان مطلوب» در اندیشه دانشمندان مغرب زمین معاصر، از جمله «ویلیام گلاسرا»^۱، نیز به منصه ظهور رسیده است. وی در «نظریه انتخاب»^۲، بیان می‌کند، وقتی انسان، در جهت بقا، نیازهای

1. William Glasser
2. Choice Theory

اساسی خود را برآورده می‌کند، از طریق تجربه لذت برانگیخته می‌شود. نظریه گلاسر، بر این اندیشه است، «روان‌شناسی سنتی^۱» یا همان «روان‌شناسی کنترل بیرونی^۲»، که هزاران سال نوع بشر از آن استفاده می‌کند، برای روابط انسانی مخرب است. به اعتقاد وی، تمام مشکلات طویل‌المدت انسان‌ها، ریشه در مشکلات ارتباطی دارند. او عقیده دارد، روان‌شناسی کنترل بیرونی، انسان‌ها را به جان هم می‌اندازد تا آن‌ها را وادار به کاری کند که دوست ندارند. گلاسر، در نظریه انتخاب خود با ذکر مثال‌های گوناگون، اثبات می‌کند، این روان‌شناسی سنتی باید با روان‌شناسی نوین یا نظریه انتخاب، که انسان‌ها را را گرد هم می‌آورد، جایگزین شود (Glasser, 1999). طبق نظریه انتخاب، انسان‌ها تمامی کردار و پندار خود را بر اساس اطلاعاتی که در زندگی دریافت می‌کنند، انتخاب می‌کنند. در واقع، سایر افراد یا امور نمی‌توانند انسان‌ها را وادار کنند که به طرز خاصی رفتار یا احساس کنند (Bradley, 2014). «ویلیام گلاسر»، ابتدا، نظریه خود را «نظریه کنترل^۳» نام نهاده بود؛ ولی، در سال ۱۹۹۶ نام آن را به «نظریه انتخاب» تغییر داد. دلیل منطقی وی برای تغییر نام، مبتنی بر اصل راهنمای نظریه بود؛ به این معنی که، انسان‌ها، همیشه در زندگی انتخاب‌هایی داشته‌اند و این انتخاب‌ها، زندگی‌شان را هدایت کرده است (Howatt, 2001). به زعم گلاسر، انسان‌ها باید مسئولیت خویش را در قبال رفتارشان بپذیرند. ماهیت نظریه انتخاب این است که همه انسان‌ها مسؤول اعمال‌شان هستند؛ و توان کنترل زندگی‌شان را دارند (Corey, 2013). علاوه بر این، گلاسر اعتقاد داشت، ریشه اکثر غم‌ها و ناراحتی‌ها، عدم رضایت است؛ به واسطه این خلأ، افراد دست به انتخاب رفتار ناسازگارانه می‌زنند تا راهی برای کنار آمدن با ناکامی ناشی از عدم خود-شکوفایی بیابند (Howatt, 2001).

در ارتباط با موضوع، پژوهش‌هایی صورت گرفته است. برای مثال، پژوهش فهمی و همکاران (۱۴۰۱)، با عنوان «بررسی و تحلیل دنیای مطلوب از منظر عین‌القضات همدانی و روزبهان بقلی با توجه به نظریه انتخاب ویلیام گلاسر»، نشان داد، «دنیای مطلوب» در نظریه انتخاب ویلیام گلاسر، مجموعه‌ای از تصویرسازی‌های ذهنی هستی‌گرایانه است که انسان برای بهتر زیستن در ذهن دارد؛ این تصویرسازی‌های ذهنی بیان‌گر جهانی هستند که انسان آرزو دارد در آن زندگی کند. به اعتقاد پژوهشگران، چنین تصویرسازی‌های ذهنی از «جهان مطلوب»، همان جهان مطلوب است عرفای اسلامی-ایرانی با برداشت از کتب مقدس؛ و نیز کشف و شهود شخصی به تصویر کشیده‌اند. پژوهش مرتضی‌ئی کمری و شریفیان (۱۴۰۰)، با عنوان «نقد و بررسی نظریه اخلاقی میشل فوکو با تکیه بر بوستان و گلستان سعدی»، نشان داد، تربیت اخلاقی میشل فوکو، تکثرگرایانه و نسبی‌گرا است، ولی، تربیت اخلاقی سعدی، متافیزیکی و مطلق‌گرایانه است؛ تربیت اخلاقی میشل فوکو، جهانی (عام) و

-
1. Traditional Psychology
 2. External Control Psychology
 3. Control Theory

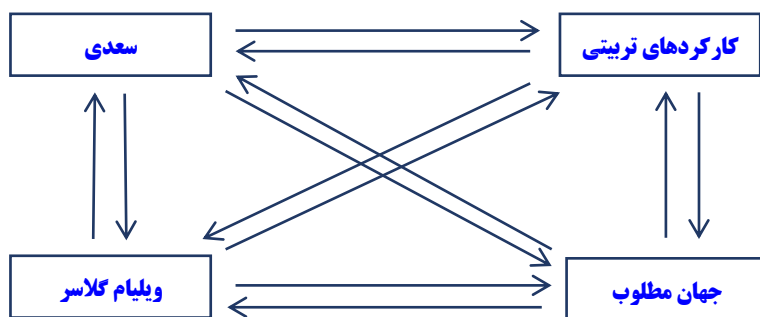
فاقد بنیادهای ثابت است، ولیکن، تربیت اخلاقی سعدی بر پایه بنیان‌های ثابت و مقدم است؛ تربیت اخلاقی میشل فوکو، برخلاف انسان‌گرایی و عقل‌گرایی است، ولی، تربیت اخلاقی سعدی، شهودی و عقلانی است؛ تربیت اخلاقی میشل فوکو، غیر اقتدارگرایانه و دموکراتیک است، ولیکن، تربیت اخلاقی سعدی، الگو-محور و اقتدارگرایانه است؛ تربیت اخلاقی میشل فوکو، در اصل بر بنیاد گفتمان نهاده شده است، ولی، تربیت اخلاقی سعدی، بر پایه عمل و عینیت است؛ غایت تربیت اخلاقی میشل فوکو، لذت‌های مادی است، ولیکن، غایت تربیت اخلاقی سعدی، رسیدن به حضرت معبود ﷻ و مقام قرب الهی ﷻ است. پژوهش طهماسبی (۱۳۹۰)، با عنوان «خدا و یاد او در آرمان‌شهر سعدی و مقایسه آن با نهج‌البلاغه»، نشان داد، «جهان مطلوب» سعدی در بوستان، جامعه‌ای توحیدی است. در این «جهان مطلوب»، از خداوند ﷻ، به‌عنوان بخشنده، دستگیر، کریم، خطاب‌بخش و پوزش‌پذیر یاد شده است؛ هر دو جهان در برابر علم الهی ﷻ، قطره‌ای بیش نیست؛ ذات اقدس الهی ﷻ همواره محبوب و معبود بندگان صادق است و آنان همیشه در ایمان و عشق به او پایدار و با ثبات هستند؛ در همه احوال، یاد و نام خداوند ﷻ باید بر زبان انسان جاری و ساری باشد تا او بتواند بر صراط مستقیم باقی بماند و از «جهان مطلوب» بیرون نرود. باورهای سعدی در بوستان، شباهت بسیار زیادی به سخنان مولای متقیان حضرت علیؑ دارد؛ چرا که اندیشه‌های وی وام‌گرفته از نهج‌البلاغه است. پژوهش یوسفی (۱۳۸۹)، با عنوان «جهان مطلوب سعدی در بوستان»، نشان داد، این شاعر بزرگ در «جهان مطلوب» خود، به‌طور مداوم از تجربه‌ها، سرگذشت‌ها و روایات پیشینیان یاد کرده و ورای هر امری، نکته‌ای و عبرتی قرار داده است. به اعتقاد پژوهشگر، بوستان، «جهان حقیقت» سعدی است؛ و این کتاب، حول محور حق‌گویی و حق‌شنوی می‌چرخد. پژوهش جوکار (۱۳۸۵)، با عنوان «جامعه آرمانی در نگاه فارابی و سعدی»، نشان داد، فارابی به ارزیابی «جهان مطلوب» در چارچوب نظم کلی حاکم بر جهان می‌پردازد و هدف آن را دستیابی به کمال انسانی و رسیدن به سعادت می‌داند. ولیکن، سعدی در «جهان مطلوب» خود به‌دنبال عدالت و برچیده شدن ظلم است؛ وی وظیفه حاکم را تأمین امنیت می‌داند.

تاکنون کتاب‌ها و مقاله‌های بسیار زیادی درباره آثار و زندگی سعدی به رشته تحریر درآمده است؛ و برخی از مفاهیم نهفته در آثار وی از سوی سعدی‌شناسان و پژوهشگران مورد مذاقه و کنکاش علمی قرار گرفته است. با وجود آنکه، شاهکارهای علمی ارزشمندی درباره سعدی خلق شده است، ولیکن، هنوز، تمام زوایای مکنون در آثار وی کشف نشده است. با جستجو در پایگاه‌های معتبر علمی داخل

کشور (ایراندک^۱، سیولیکا^۲، مگ ایران^۳، نورمگز^۴، اس آی دی^۵ و ...)؛ و نیز پایگاه‌های معتبر خارج از کشور (الزوبیر^۶، امرآلد^۷، پروکوئست^۸، ساینس دایرکت^۹، گوگل اسکالر^{۱۰}، آی اس سی^{۱۱}، سیج پایلیکیشن^{۱۲} و ...)، اثری در ارتباط با پژوهش حاضر یافت نشد. پژوهش حاضر به دنبال آن است، جهان مطلوبی را که سعدی در بوستان به تصویر کشیده است، بر اساس نظریه انتخاب ویلیام گلاسر تحلیل روان‌شناختی کند. بر این اساس، مسأله پژوهش عبارت است از: بر اساس نظریه انتخاب ویلیام گلاسر، تحلیل روان‌شناختی جهان مطلوب بوستان سعدی چگونه است؟

هدف کلی پژوهش، «تحلیل روان‌شناختی جهان مطلوب بوستان سعدی بر اساس نظریه انتخاب ویلیام گلاسر» بود. به منظور تحقق این هدف، به جای ارائه فرضیه، سؤال‌هایی طرح شد. چرا که از نظر تجربه‌گرایی، بررسی سؤال پژوهش بسی مهم‌تر از روش مورد استفاده پژوهش‌گر یا جهان‌بینی تشکیل‌دهنده زیربنای روش است (مجتبی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷). بر همین اساس در پژوهش حاضر هدف پاسخ‌گویی به سؤال‌های زیر بود:

- عامل‌های «جهان مطلوب» در نظریه انتخاب ویلیام گلاسر کدام است؟
- وجوه اشتراک و افتراق «جهان مطلوب» در بوستان سعدی و نظریه انتخاب ویلیام گلاسر چیست؟
- در پژوهش حاضر، با اکتشاف عامل‌های «جهان مطلوب» در نظریه انتخاب ویلیام گلاسر، بینش نوینی در راستای وجوه اشتراک و افتراق «جهان مطلوب» سعدی و ویلیام گلاسر به دست آمد که می‌تواند دارای کارکردهای تربیتی باشد. با توجه به مبانی و پیشینه نظری، چارچوب مفهومی پژوهش به صورت شکل ۱ است:

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

روش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی؛ از نظر روش گردآوری داده‌ها، توصیفی؛ و از نظر ماهیت داده‌ها، کیفی بود (صوراسرافیل و همکاران، ۱۴۰۱). روش پژوهش حاضر، تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار^۱ بود. بر این اساس، ابتدا، درس‌ماده‌های «جهان مطلوب» از نظریه انتخاب ویلیام گلاسر استخراج و سازمان‌دهی شد. سپس، آموزه‌های «جهان مطلوب» استخراج و سازمان‌دهی شده، به‌صورت استقرایی، کدگذاری شد. در مرحله بعد، در راستای کسب بینش، داده‌های کدگذاری شده، که برخاسته از نظریه انتخاب ویلیام گلاسر بود، با کدگذاری قیاسی مبتنی بر «جهان مطلوب» بوستان سعدی بررسی تطبیقی شد. در نهایت، مقوله‌ها به‌طور کامل توسعه یافت و در قالب روایتی، به تحلیل تطبیقی «جهان مطلوب» ویلیام گلاسر و سعدی پرداخته شد.

برای اطمینان از روایی (اعتبار) یافته‌های پژوهش، از ملاک‌های تأمین روایی (اعتبار) پژوهش‌های کیفی استفاده شد. این ملاک‌ها عبارت‌اند از: قابلیت اعتماد^۲، قابلیت انتقال^۳ (معادل تعمیم‌پذیری)، قابلیت ارتباط^۴ و قابلیت تأیید^۵. برای تأمین ملاک قابلیت اعتماد، اسناد کدگذاری شده در اختیار پژوهشگران خبره در زمینه روش تحلیل محتوای کیفی قرار گرفت و از انجام کدگذاری درست اطمینان حاصل شد. درباره ملاک قابلیت انتقال، به منظور اطمینان تعمیم یافته‌ها، از روش نمونه‌گیری هدفمند نظری^۶ و نیز توصیف جامع و کامل استفاده شد. در خصوص ملاک قابلیت ارتباط، به منظور اطمینان از ثبات یافته‌ها در طول زمان، از فن بازبینی همتایان و راهبرد کدگذاری-بازکدگذاری بهره گرفته شد. به همین منظور، فرایند تحلیل در اختیار خبرگان قرار و تأیید آن‌ها دریافت شد. همچنین، داده‌های

1. Directed Qualitative Content Analysis
2. Credibility
3. Transferability
4. Dependability
5. Confirmability

کدگذاری شده بار دیگر توسط پژوهشگران کدگذاری شد. در خصوص ملاک قابلیت تأیید، به منظور اطمینان از تأیید داده‌های به‌دست آمده از سوی سایر پژوهشگران؛ و نیز مشتق شدن داده‌ها و تفسیر یافته‌ها از پژوهش و نه از تخیل پژوهشگر، از فنون بررسی ممیزی، اسناد بازتابی و زوایه‌بندی استفاده شد (حسینی لرگانی و مجتبی‌زاده، ۱۳۹۷). همچنین، برای اطمینان از پایایی یافته‌های کیفی، از روش پایایی بازآزمون^۱ و پایایی توافق موضوعی بین دو کدگذار^۲ استفاده شد (فاضلی و همکاران، ۱۴۰۰). در پژوهش حاضر، برای محاسبه پایایی بازآزمون، طبقه‌ها و زیرطبقه‌های کدگذاری شده، دو بار، در یک دوره ۱۰ روزه کدگذاری شدند. همچنین، به‌منظور محاسبه پایایی کدگذاری انجام‌شده با روش توافق موضوعی بین دو کدگذار، از یک نفر روان‌شناس، که آشنا به تحلیل کیفی بود، درخواست شد تا باردیگر به کدگذاری اطلاعات استخراج‌شده اقدام کند. برای محاسبه ضریب توافق بین کدگذارها، با استفاده از نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس نسخه ۲۷ به محاسبه ضریب کاپای کوهن^۳ اقدام شد. نتایج پایایی در جدول ۱ و جدول ۲ ارائه شده است. در این پژوهش، ضریب کاپای کوهن ۰/۷۹۵، اطمینان مطلوب داد، بین کدگذارها توافق نظر وجود دارد.

جدول ۱. میزان توافق نظر بین دو کدگذار

جمع کل	کدگذار اول			
	توافق	عدم توافق		
۳	۱	۲	عدم توافق	کدگذار دوم
۹۸	۹۸	۰	توافق	
۱۰۱	۹۹	۲		جمع کل

جدول ۲. میزان ضریب کاپای کوهن

سطح معنی‌داری	میزان ضریب	
۰/۰۰۰	۰/۷۹۵	میزان توافق
	۱۰۱	تعداد

یافته‌ها

ابتدا، از طریق روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار، درس‌مایه‌های «جهان مطلوب» نظریه انتخاب ویلیام گلاس، شناسایی، استخراج و سازمان‌دهی شد. سپس، از طریق کدگذاری، کار تحلیل

1. Re-Test Reliability
2. Inter Coder Reliability (ICR)
3. Cohen's kappa coefficient

آغاز شد. در مرحله کدگذاری باز، آموزه‌های «جهان مطلوب» نظریه انتخاب چندین بار بازخوانی شد و زیرطبقه‌های اولیه، استخراج شد. در مرحله کدگذاری استقرائی اولیه، ۱۰۱ زیرطبقه به‌دست آمد. در جدول ۳، زیرطبقه‌های کدگذاری شده در مرحله کدگذاری استقرائی اولیه ارائه شده است.

جدول ۳. زیرطبقه‌های کدگذاری شده نظریه انتخاب ویلیام گلاسر در مرحله کدگذاری استقرائی اولیه

زیر طبقه‌ها	کدها
شفقت	برای همه ما پیش آمده که آدم‌های غریبه در حق ما دلسوزی و محبت کنند.
سبقت برای کار خیر	وقتی، سیل، گردباد، طوفان، زمین لرزه یا انفجار رخ می‌دهد مردم کشور برای حمایت از آسیب‌دیدگان با هم مسابقه می‌دهند.
توجه عاطفی	مردم وقتی خبر گیر کردن یک نفر در زیر آوار یا یک جای کوه را می‌شنوند، نگران می‌شوند.
کمک غیر مشروط	وقتی به غریبه‌ها کمک می‌کنیم چون با آن‌ها فقط برای مدت کوتاهی رابطه داریم از آن‌ها توقعی جز قبول کمک‌مان نداریم در چنین مواقعی، تنها عکسی که از آن‌ها در دنیای کیفیمان داریم کمک کردن به آن‌هاست.
یاری‌رسانی توأم با خلوص	چون از این غریبه‌ها هیچ توقعی نداریم کنترل بیرونی در این نوع کمک‌رسانی‌ها نقش چندانی ندارد
عدم کار اجباری	در چنین اجتماعی شما نگران نیستید که دیگران مجبورشان کنند کاری را که دوست ندارید انجام دهید، انجام بدهید
ارتباطات اجتماعی	مردم چنین اجتماعی قبل از هرگونه عملی از خود می‌پرسند آیا این کارم مرا به دیگران نزدیک می‌کند یا از آنها دور می‌کند؟
رفتار متقابل	در چنین اجتماعی وقتی در روابطتان با دیگران از نظریه انتخاب استفاده می‌کنید می‌توانید انتظار داشته باشید که آن‌ها نیز همین کار را بکنند.
نقش الگوها	اگر می‌توانستم به مردم از جمله به آدم‌های متنفذ اجتماع نشان بدهم و بگویم که یاد گرفتن این مطالب چقدر ارزشمند و سودمند است، دیگر اجتماع مجبور نبود وقت و پول زیادی صرف یاد گرفتن طرز استفاده از آن کند و اگر این اجتماع مبتنی بر نظریه انتخاب شکل می‌گرفت چیزهایی که گفته‌ام به احتمال زیاد ادامه حیاتش را تضمین می‌کردند.
اهمیت مطالعه	چطور می‌توانم کل اجتماع را متوجه ارزش این ایده‌ها کنم و کل اجتماع را متقاعد کنم کتابی بخوانند که به آن‌ها می‌گوید شیوه زندگی شخصی‌شان را تغییر بدهند؟
پیروزی ترقی و تعالی	پدرم درست می‌گفت که هیچ کس نتوانسته در مبارزه علیه پیشرفت، برنده شود.
هنر متقاعد کردن	اگر این کتاب بتواند متقاعدتان کند که نظریه انتخاب پیشرفت است، آن را خواهید پذیرفت.
فعالیت در عرصه عمل	اگر بخواهم به اجتماع نظریه انتخاب بفروشم باید لباسم را تنم کنم با مردم بنشینم و فواید اجتماع مبتنی بر نظریه انتخاب را برای آن‌ها توضیح بدهم همچنین باید نشان بدهم این نظریه چطور به کودکان کمک خواهد کرد؛

زیر طبقه‌ها	کدها
لزوم زندگی شاد	من بحثم را با کاربرد نظریه انتخاب در ازدواج شروع کردم و گفتم که زندگی مشترک شاد و پایدار در جامعه ما به خطر افتاده است.
اثر بخشی آموزش مبتنی بر ایفای نقش	در این نمایش مجبور نشدم منظورم را توضیح بدهم من در این نمایش کوتاه توانستم به حضار نشان بدهم یاد گرفتن نظریه انتخاب، چقدر خوب است.
آموزش سینه به سینه	من در حالی که توجه اهالی کورنینگ را جلب کرده بودم به آن‌ها گفتم می‌توانند پیشگام تعلیم این مفهوم جدید به مردم ناحیه خود باشند تا آن‌ها نیز این مفهوم را در زندگی شخصی خود به کار بندند.
کاهش خشونت خانوادگی	با رئیس پلیسی حرف زدم که می‌گفت نظریه انتخاب می‌تواند خشونت‌های خانوادگی را کم کند؛ خشونت‌هایی که برای افسران پلیس بسیار رعبناک است.
تصمیم‌گیری مبتنی بر اطلاعات	از آن پس به این نتیجه رسیده‌ام که شما برای اتخاذ چنین تصمیمی به اطلاعات خیلی بیشتری احتیاج دارید.
تصمیم‌گیری آگاهانه	براساس مطالعات و شنیده‌هایتان امکان تصمیم‌گیری خواهید داشت
تعهد	چیزی که به آن نیاز داریم، تعهد است.
مطالعه	همه شرکت کنندگانش باید این کتاب را خوانده باشند.
بهبود روابط خانوادگی	چون این برنامه می‌تواند تمام روابط خصوصاً روابط خانوادگی را بهبود بخشد
الگوگیری و کسب اطلاعات	خانواده‌ها در این سخنرانی می‌توانند الگوبرداری کنند و فرصتی برای کسب اطلاعات به‌دست آورند
حمایت‌های مردمی	همچنین ما حمایت عامه مردم را می‌خواهیم
مردمی بودن	اگر مردم به صحبت‌های ما به عنوان صحبت‌هایی برای خواص نگاه کنند یا آن را از نوع برنامه‌های ما صلاح شما را می‌دانیم» بدانند، تأثیری نخواهند داشت.
تطابق پندار و کردار	مردم نباید فکر کنند که به دنبال پول درآوردن هستیم قلب ما در گرو این ایده هاست؛
پیشرفت اجتماع‌مدار	رویکرد اجتماعی تنها راهی است که با آن می‌توانیم خط پیشرفت انسانی را به سمت بالا بکشیم.
نیاز به الگوی اجتماعی	دنیا به چیزی بیش از کلمات و کتاب‌ها احتیاج دارد؛ دنیا به یک اجتماع الگو و نمونه نیاز دارد؛
پاداش اخلاص	من بابت هفتاد روزی که برای تعلیم نظریه انتخاب در مدرسه راهنمایی شواب سینسیناتی گذراندم، پولی نگرفتم اما اگر این هفتاد روز را در شواب گذرانده بودم چیزهایی را که درباره تعلیم و تربیت نوشته‌ام یاد نمی‌گرفتم
یار شفیق	ما برای این دخترها که دنیایشان با سیم خاردار و دیوارهای بلند محصور شده بود، پدر و مادر و مشاور و معلم بودیم و بدون آن که خودمان بدانیم از نظریه انتخاب استفاده می‌کردیم

زیر طبقه‌ها	کدها
ارتباط با افراد	تمام کارهایی که در این دارالتأدیب انجام می‌دادیم مبتنی بر این سؤال بسیار مهم نظریه انتخاب بود که آیا کارهایی که می‌کنیم ما را به دختران این مدرسه نزدیک‌تر می‌کنند یا دورتر؟
نقش ارتباط در موفقیت	اگر می‌شد آن‌ها را پس از آزادی به یک اجتماع مطلوب منتقل کنیم که در آن روابط مهمترین چیز بود، میزان موفقیت از این هم بیشتر می‌شد.
متقاعدسازی	اگر قبول دارید که کارهای ما مؤثر بوده‌اند و قبول دارید که این کارها را در زندگی خودتان هم می‌توانید انجام بدهید آماده باشید تا گام دیگری بردارید چند صد نفر از جمله برخی از رهبران و مسئولان محل زندگی‌تان را متقاعد کنید که نظریه انتخاب مؤثر است.
رفتار آرام و مؤدبانه	مادر خانه سعی می‌کند تریسی را آرام کند و مؤدبانه از او می‌خواهد تاخت‌وایش را مرتب کند و از او درخواست می‌کند برای صرف صبحانه بیاید پایین تا بعد از آن که صبحانه‌اش را خورد، بیشتر صحبت کنند.
اختیار	در عین حال به تریسی می‌گوید اگر هنوز ناراحت است میتواند آن روز مدرسه نرود.
رفتار مهربانانه	دقت کنید که مادر خانه توجهی به فحش‌ها و تهدیدهای تریسی نکرد و خشونت تریسی را با مهربانی جواب داد
کنترل خشم	اما مادر خانه این کار را نکرد کار او نظریه انتخاب محض بود و به تریسی کمک کرد با خشم خود کنار بیاید
پذیرش	و زندگی جدیدش در خانه بیلاقی را بپذیرد
کمک بدون شرط	تریسی دیگر فحاشی نکرد چون مادر خانه توجهی به تهدیدهایش نکرد مادر خانه فقط به او کمک کرد.
اقتدار	ضمن این که در مورد مرتب کردن، تخت خواب عقب ننشست.
عدم سلسله‌مراتب رسمی	در عین حال نگفت که من رئیس هستم پس بهتر است تاخت‌وایات را مرتب کنی
سخن به موقع	اگر چنین چیزی می‌گفت تریسی بیش از پیش مشکل‌ساز می‌شد و بیش از پیش از دیگران فاصله می‌گرفت
پیش قدمی در ارائه کمک	می‌دانم که ناراحتی می‌توانم کمکی بکنم؟
عدم اجبار به کار	آن‌ها تو را مجبور به هیچ کاری نمی‌کنند ما خودمان این کارها را می‌کنیم عجیب به نظر می‌رسد ولی ما خودمان این کارها را می‌کنیم
مرجع دانستن یادگیری	ما خودمان می‌رویم مدرسه بهتر از این است که تمام روز را در این خانه بیلاقی بنشینیم من مدرسه را دوست دارم؛ آنها تشکیلات خوبی دارند که به ما آرایشگری یاد می‌دهد
اثربخشی کمک کردن	کمک کردن دخترها به یکدیگر فن بسیار مؤثری است. ما همیشه در ونتورا، اول از آن استفاده می‌کنیم این فن خیلی مؤثرتر از کارهایی است که مدارس و مؤسسات دیگر می‌کنند
تساوی افراد	در ونتورا، کارمندان امتیازات ویژه نداشتند وقتی به نظریه انتخاب فکر می‌کنید، این صحنه را فراموش نکنید اگر مردم کاری را که در ونتورا کردیم بفهمند و قبول کنند و

زیر طبقه‌ها	کدها
	حداقل در وضعیت‌های دشوار اجتماع تا حدودی از نظریه انتخاب استفاده کنند، بقیه کار یعنی ایجاد یک اجتماع مطلوب آسان خواهد بود.
عدم توسل به تهدید و تنبیه	آن دختر در مدرسه و نتورا تریسی در پایان آن روز به گروه پیوست و هیچ کس نیازی نمی‌دید او را تهدید یا تنبیه کند؛
زندگی شاد	اگر از آن مدرسه دیدن می‌کردید چیزی را که به آن دست یافته بودیم نمی‌دیدید شما فقط عده زیادی دختر شاد نوجوان می‌دیدید و مثل خواهرزنم هنگام دیدار از آن مدرسه با صدای بلند می‌گفتید «پس دخترهای بزهکار کجا هستند؟»
پاکیزگی	خیابان‌ها تمیز هستند
مهربانی	مردم مهربان‌ترند
کاهش ترس	اگر چه کمی زمان می‌برد ولی ترس همیشه موجودی که حتی در اجتماعات کوچکی مثل کورنینگ دیده می‌شود کاهش می‌یابد.
تغییر	مردم در چنین اجتماعی دنبال تغییرند و روزنامه‌ها گزارشگران‌شان را برای تفحص و پرس‌وجو در مورد تغییر گسیل می‌دارند به نظر من اگر چه این تغییرات زمان می‌برد ولی اگر مردم به هر اندازه‌ای از نظریه انتخاب استفاده کنند این تغییرات را به چشم خواهند دید
حرکت به‌سوی تعالی	گر مدارس، حرکت به سمت تبدیل شدن به مدارس کیفی را انتخاب می‌کردند آنگاه دانش‌آموزان و معلمان و والدین هم به آن توجه میکردند.
شادی	وقتی با معلمی که در مدرسه مطلوب کار می‌کند حرف می‌زنید خواهد گفت همه خوشحال‌ترند
تلاش بیشتر	و دانش‌آموزان بیشتر کار می‌کنند.
تدریس بهتر	تدریس شیرین‌تر از قبل شده است.
خشونت خانوادگی قابل کنترل	در اجتماع مطلوب، خشونت خانوادگی کاهش می‌یابد. وقتی هم خشونت خانوادگی رخ می‌دهد می‌توان کاری برایش کرد
پیشگیری از خشونت خانوادگی	در یک اجتماع مطلوب که در آن بسیاری از زن و شوهرها مشغول یاد گرفتن نظریه انتخاب و دایره حل هستند جلوی بسیاری از اختلافات زن و شوهرها که بعداً موجب بروز خشونت خواهند شد، گرفته می‌شود.
تنبیه جانشینی	اما اگر خشونت خانوادگی به سطحی رسید که پلیس وارد عمل شد، به زن و شوهر توصیه می‌کنم وارد برنامه گام اول شوند و قاضی به عنوان یک تصمیم‌مصلحتی به جای زندانی یا جریمه کردن آن‌ها از آنان بخواهد در این برنامه شرکت کنند. نکته کلیدی در مورد تمام خشونت‌ها مداخله زودهنگام است؛ مداخله پیش از آن که کسی آسیب ببیند یا قاضی مجبور شود حکم زندان بدهد. این مداخله غیرتنبیهی تربیتی مداخله‌ای آرمانی است.

زیر طبقه‌ها	کدها
یادگیری گروهی	زن و شوهر مجبور نیستند طرز استفاده از نظریه انتخاب را یاد بگیرند تمام کاری که باید بکنند با هم یاد گرفتن آن است بعداً خودشان طرز استفاده از آن را یاد می‌گیرند و طرز استفاده آن‌ها از این نظریه جزئی از این تجربه آموزنده می‌شود.
توجه به کودک به منزله ضرورت اجتماعی	در اجتماع کیفی به محض آن که کسی می‌فهمد با کودکی در خانه بدرفتاری می‌شود یا کودکی در مدرسه یا اجتماع با دیگران کنار نمی‌آید اطلاعاتش حکم یک فوریت اجتماعی را پیدا می‌کند.
ضرورت مداخله اجتماع	اکثر نوجوانانی که مشکلات جدی ایجاد می‌کنند چنانچه قبلاً توسط اجتماع شناسایی شوند دیگر جرمی مرتکب نمی‌شوند
فوریت یاری‌رسانی	کمک زودهنگام هم جلوی درد و رنج فراوان افراد را می‌گیرد هم پول زیادی را به جیب اجتماع برمی‌گرداند. آرزوی من این است که هرچه زودتر بسیاری از مردم اجتماع (متخصص و غیر متخصص) نظریه انتخاب را یاد بگیرند و به این زبان مشترک حرف بزنند به این ترتیب اجتماعی خلق می‌شود که در اسرع وقت و بلافاصله پس از کشف شدن چنین کودکانی به آن‌ها رسیدگی می‌کند
غیر اثربخش بودن تنبیه و غفلت	اجتماعات هم اکنون تنبیه و غفلت را که مؤثر نیستند و اوضاع را بدتر می‌کنند پیشه کرده‌اند.
یادگیری	نظریه انتخاب نکات بسیار خوبی دارد که هر کس که با کودکی که با او بدرفتاری شده سر و کار دارد می‌خواهد این نکات را، بداند از پدر و مادر کودک باید خواسته شود نظریه انتخاب یاد بگیرند یا اگر پرونده به دادگاه کشیده شده است قاضی باید این حکم را صادر کند
سلامت جسمانی در سایه روابط رضایت‌بخش	کسانی که بابت سردرد و دردهای دیگر خستگی و بیماری‌های مزمن دنبال مراقبت‌های پزشکی می‌روند در واقع از اثرات مخرب روان‌شناسی کنترل بیرونی خصوصاً از روابط غیر رضایت‌بخش ناشی از این روان‌شناسی در عذاب‌اند.
ارتباط سلامت فیزیکی با یادگیری	در یک مطلوب آدم‌هایی که نیازی به کمک‌های پزشکی ندارند، شانس یادگیری نظریه انتخاب را دارند صرفه‌جویی‌های حاصل از این یادگیری هم خیلی بیش از چند دلاری است که برای آن هزینه می‌شود چون تعداد مراجعات پزشکی و میزان تجویز دارو کم می‌شود
تشکیل گروه‌های مطالعاتی	ما می‌توانیم به پرستاران مشاوران و گاهی پزشکان عمومی آموزش بدهیم گروه‌های مطالعاتی تشکیل بدهند؛ گروه‌هایی که گاهی تعداد اعضای‌شان به پانزده نفر هم می‌تواند برسد تعداد نفرت مناسب، فقط در ضمن کار مشخص می‌شود این یک کار اضافی اما کم هزینه است که می‌تواند در طرح سلامتی جا بگیرد تا کارایی این آدم‌های دردمند و رنجور افزایش یابد

زیر طبقه‌ها	کدها
توجه به بیماران	اگر سازمان حفظ سلامتی می‌خواست رقیبی داشته باشد باید به پزشکان اجازه می‌داد وقت بیشتری را صرف آن دسته از بیماران مبتلا به مثلاً سرطان و بیماری‌های قلبی کنند که توجه بیشتر پزشکان و پرستاران برای آن‌ها سودمند است
وقت گذاشتن به بیماران	پزشکی که در قالب مراقبت پزشکی پنج دقیقه بیشتر وقت صرف بیمار می‌کند می‌تواند جلوی بسیاری از تقاضاها و توقعات بعدی او و خانواده‌اش را که تصور می‌کنند مورد غفلت واقع شده‌اند بگیرد
عدم تمایزگذاری	بهترین قسمت یک برنامه اجتماعی این است که بیماران مزبور را متمایز نمی‌کند؛ یعنی به آن‌ها می‌فهماند چیزی که آن‌ها در حال یاد گرفتن آن هستند با چیزی که اجتماع در حال یاد گرفتن آن است، فرق چندانی ندارد.
کار بست یادگیری	در اجتماع مطلوب باید به تمام افسران پلیس و دست‌اندرکاران امور تأدیبی فرصتی جهت آشنا شدن با این ایده‌ها داده شود تا این ایده‌ها را در کارشان مورد استفاده قرار دهند و آن‌ها را به کسانی که با آنها سر و کار دارند یاد بدهند.
مطالعه هدایت‌شده	در چنین اجتماعی مجرمین یا آزادشدگان مشروط به‌صورت انفرادی یا در قالب گروه‌های کوچکی که ناظران هدایت آن‌ها را بر عهده دارند این کتاب را می‌خوانند
هم‌آموزی	داوطلبی که روی مفاهیم و عقاید مطرح در این کتاب تسلط دارد هم می‌تواند همکار ناظران اعمال رفتار مجرمین و آزادشدگان مشروط شود چون به صلاح مجرمین و آزادشدگان مشروط است که عضوی از اجتماع را ببینند که دوست دارد این عقاید و مفاهیم را به آنان بیاموزد.
اخلاص	این که آن‌ها خلوص نیت داشته باشند و از این کتاب و گروه‌ها به عنوان کلک استفاده نکنند
خواندن کتاب	قضات در اجتماع کیفی می‌فهمند که راه جدیدی برای صدور رأی دارند؛ راه جدیدی که متخلفان غیر خشن را که برای اولین بار مرتکب خلاف شده‌اند برمی‌گرداند و نمی‌گذارد در ورطه مجازات بیفتند که نه تنها آن‌ها را اصلاح نمی‌کند بلکه بدترشان می‌کند قضات می‌توانند حکم ساده‌ای در مورد آن‌ها صادر کنند-این کتاب را بخوانند
تجربه‌نگاری	و طی مقاله‌ای توضیح بدهند که اگر به‌صورت مشروط آزاد شوند نظریات مطرح شده در این کتاب را چطور در زندگی خود به کار می‌بندند. شاید با این کار در مسیر فکری جدیدی بیفتند.
غیرانسانی بودن کنترل بیرونی	ما اکنون فقط کنترل بیرونی داریم و بس که ظرفیتی غیرانسانی به زندان‌های ما بخشیده است.
غنی‌سازی اوقات فراغت	ما می‌توانیم به زندانیان و نوجوانان بزه‌کار در مراکز اصلاحی فرصتی بدهیم تا این کتاب را بخوانند و در اوقات بیکاری‌شان کتاب را بخوانند و به‌عنوان پاداش حسن رفتارشان گروه‌های بحث تشکیل بدهند.

زیر طبقه‌ها	کدها
یادگیری اختیاری	بهترین غیر متخصصانی که در زمینه نظریه انتخاب آموزش دیده بودند پانزده زندانی ندامتگاهی در اوکلاهاما بودند که حبس‌های سنگین داشتند. آن‌ها یاد گرفتن این ایده‌ها را یک کار اجباری نمی‌دیدند.
عشق به یادگیری	آن‌ها عاشق یاد گرفتن این ایده‌ها بودند و می‌گفتند در محیط پراسترسی که برخی از آن‌ها باید تمام عمرشان را در آن می‌گذراندند این ایده‌ها خیلی به آن‌ها کمک می‌کردند باز هم تکرار می‌کنم تنها کاری که باید بکنیم تعلیم دادن نظریه انتخاب و پرس‌وجو در مورد طرز استفاده از آن است.
یاد دادن	می‌توانم به تو کمک کنم؟ می‌خواهم هر کاری که از دستم بر می‌آید بکنم تا تو از دردرس فاصله بگیری
کمک برای رهایی	من الان نگران هستم از چه چیزی نگرانی؟
دغدغه هم‌نوع	من هیچ مشکلی ندارم مثل این است که چیزی به من نگفته باشی.
تشویق به بیان احساسات	تو هم ممکن است شروع کنی به کتاب خواندن ولی من می‌خواهم همین حالا شروع کنی کاری را بکن که تا حالا نکرده‌ای
تشویق به کتاب خواندن	این گروه هر هفته یک جلسه دو ساعته دارد آن‌ها نفرات تازه وارد را می‌گیرند چهار جلسه برو اگر نخواستی ادامه بدهی حرفه‌ایت را می‌شنوم چطوره؟
اختیار ارادای	اگر رهبران اجتماع هستند مورد بازخواست رسانه‌ها قرار خواهند گرفت.
پاسخ‌گویی اجتماعی	پس بهتر است در شروع آدم‌هایی را متقاعد کنیم که دائم با مردم اجتماع مورد نظر در تماس هستند.
متقاعدسازی افراد ذی‌نفوذ	هر جایی در اجتماع که مردم دائم دور هم جمع می‌شوند محل خوبی برای تبیین این فرایند و چگونگی شرکت آدم‌های علاقه‌مند در این گروه اولیه است.
اهمیت گروه‌های اجتماعی	ولی به نظر من این آدم‌ها باید به رهبران دیگری هم که با آن‌ها آشنا هستند، نزدیک شوند.
ارتباط افراد ذی‌نفوذ	معقول آن است که اعضای گروه اول این کتاب را با کس دیگری بخوانند و ضمن خواندن این کتاب با شخص مزبور صحبت کنند یک زن و شوهر ساده‌ترین حالتش هستند ولی بهتر است هر دو نفر یا یک نفر از هر دو نفری که میخواهند در مورد این کتاب بحث کنند
کتاب‌خوانی داوطلبانه	اولین نشست گروه‌هایی از کتابخوان‌های داوطلب تشکیل دهیم.
افراد تأثیرگذار	هر چه این داوطلبان سرشناس تر و محترم تر باشند، به برنامه ما بیشتر کمک خواهند کرد
اختیاری بودن	البته هیچ کس را نباید تحت فشار بگذاریم در اجتماع مطلوب جایی برای کنترل بیرونی نیست.
استفاده از تمام آحاد جامعه	رهبران اولیه این گروه‌های کتاب‌خوانی حتماً نباید متخصص باشند.
شوخی طبیعی و مردم‌داری	آنها فقط باید حس شوخ طبعی و قدری مهارت در زمینه مردم آمیزی داشته باشند.

زیر طبقه‌ها	کدها
رهبرگزینی	اگر بتوانیم از گروه برنامه‌ریزی اولیه که یکصد نفر هستند، ده نفر رهبر برای چنین گروه‌هایی بیرون بکشیم و هر یک از آن‌ها ده نفر را که می‌خواهند در آینده رهبر چنین گروه‌هایی شوند، رهبری کنند شروع خوبی داشته ایم.
شناخت رهبران ذاتی	در این گروه اولیه و در گروه‌های بعدی منشعب از آن رهبران ذاتی مشخص می‌شوند و ایده‌های مورد نظر همچون موجی همه جا را فرا می‌گیرند.
تصمیم‌گیری گروهی	گروه‌ها در مورد مدت برقراری جلسات تصمیم می‌گیرند؛ موضوعی که احتمالاً به فراخور ترکیب گروه درباره آن تنوع آرا وجود خواهد داشت

بعد از انجام عملیات کدگذاری استقرائی اولیه، در مرحله کدگذاری استقرائی ثانویه، زیرطبقه‌های مشابه از طریق «تحلیل مقایسه‌ای ثابت داده‌ها» با یکدیگر ادغام شد. به این ترتیب، بر اساس معنی‌دارترین زیرطبقه‌ها، به سرند کردن و کاهش دادن میزان زیادی از داده‌ها اقدام شد. در این مرحله، با مراجعه کردن به مفاهیم مشابه و مقایسه آن‌ها با یکدیگر، زیرطبقه‌های آمیخته شناسایی شد. سپس، با تعیین و مرتب کردن آن‌ها، زیرطبقه‌های مشترک، در قالب یک طبقه واحد قرار گرفت. بر این اساس، انبوه داده‌ها به تعداد مشخص و محدودی از طبقه‌ها کاهش یافت. داده‌های این مرحله در قالب ۱۰۱ زیرطبقه و ۴ طبقه مقوله‌بندی شدند. در جدول ۴، زیرطبقه‌ها به تفکیک طبقه‌ها ارائه شده است.

جدول ۴. طبقه‌های کدگذاری شده نظریه انتخاب ویلیام گلاسر در مرحله کدگذاری استقرائی ثانویه

زیر طبقه‌ها	طبقه‌ها
مدیریت و رهبری	پاداش اخلاص، اخلاص، فعالیت در عرصه عمل، تعهد، تطابق پندار و کردار، اقتدار، سخن به‌موقع، عدم توسل به تهدید و تنبیه، پاکیزگی، تغییر، تلاش بیشتر، تنبیه جانشینی، پاسخ‌گویی اجتماعی، شوخ‌طبعی و مردم‌داری، رهبرگزینی، شناخت رهبران ذاتی، تصمیم‌گیری مبتنی بر اطلاعات، تصمیم‌گیری آگاهانه، تصمیم‌گیری گروهی، تشویق به بیان احساسات، ارتباطات اجتماعی، رفتار متقابل، ارتباط با افراد، نقش ارتباط در موفقیت، ارتباط سلامت فیزیکی با یادگیری، ارتباط افراد ذی‌نفوذ، اهمیت گروه‌های اجتماعی، استفاده از تمام آحاد جامعه، نقش الگوها، الگوگیری و کسب اطلاعات، نیاز به الگوی اجتماعی، افراد تأثیرگذار، حمایت‌های مردمی، مردمی بودن، هنر متقاعد کردن، متقاعدسازی، متقاعدسازی افراد ذی‌نفوذ، پیشرفت اجتماع‌مدار، ضرورت مداخله اجتماع
ادب و مهربانی	شفقت، سبقت برای کار خیر، یار شفیق، توجه عاطفی، رفتار آرام و مؤدبانه، رفتار مهربانانه، مهربانی، دغدغه‌همنوع، کمک غیر مشروط، یاری‌رسانی توأم با خلوص، کمک بدون شرط، پیش‌قدمی در ارائه کمک، اثربخشی کمک کردن، فوریت یاری‌رسانی، کمک برای رهایی، توجه به بیماران، وقت گذاشتن به بیماران، کاهش خشونت خانوادگی، کنترل خشم، خشونت خانوادگی قابل کنترل، پیشگیری از خشونت خانوادگی، بهبود روابط خانوادگی، کاهش ترس

اختیار	عدم کار اجباری، اختیار، عدم اجبار به کار، اختیار ارادای، اختیاری بودن، لزوم زندگی شاد، شادی، زندگی شاد، سلامت جسمانی در سایه روابط رضایت‌بخش، پذیرش
آموزش و یادگیری	اهمیت مطالعه، مطالعه، تشکیل گروه‌های مطالعاتی، مطالعه هدایت‌شده، خواندن کتاب، تشویق به کتاب خواندن، کتاب‌خوانی داوطلبانه، مرجع دانستن یادگیری، یادگیری گروهی، یادگیری، کاربست یادگیری، هم‌آموزی، یادگیری اختیاری، عشق به یادگیری، تدریس بهتر، یاد دادن، یادگیری دوجانبه، غنی‌سازی اوقات فراغت، تجربه‌نگاری، اثربخشی آموزش مبتنی بر ایفای نقش، آموزش سینه به سینه، غیر اثربخش بودن تنبیه و غفلت، غیرانسانی بودن کنترل بیرونی، توجه به کودک به منزله ضرورت اجتماعی، پیروزی ترقی و تعالی، حرکت به‌سوی تعالی

بعد از اتمام عملیات کدگذاری استقرائی اولیه و ثانویه، در مرحله کدگذاری قیاسی، طبقه‌های اکتشافی از نظریه انتخاب ویلیام گلاسر با هر یک از ابواب ده‌گانه بوستان سعدی بررسی تطبیقی شد. با توجه به اینکه، عناوین ابواب ده‌گانه بوستان سعدی، به‌منزله بن‌مایه‌های از پیش تعریف‌شده هستند که از سوی سعدی نام‌گذاری شده‌اند، این بن‌مایه‌ها به طبقه‌های اکتشافی جدید اختصاص داده شد. در جدول ۵، طبقه‌ها به تفکیک بن‌مایه‌ها ارائه شده است.

جدول ۵. طبقه‌های کدگذاری شده نظریه انتخاب ویلیام گلاسر براساس ابواب سعدی با روش کدگذاری قیاسی

بن‌مایه‌ها	طبقه‌ها
عدل و تدبیر و رای	مدیریت و رهبری
احسان	مهربانی
رضا	اختیار
در عالم تربیت	آموزش و یادگیری

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، عوامل سازنده «جهان مطلوب» بر اساس نظریه انتخاب ویلیام گلاسر مورد شناسایی قرار گرفت. این عوامل عبارت‌اند از: مدیریت و رهبری، مهربانی، اختیار و آموزش و یادگیری. همچنین، طبقه مدیریت و رهبری، معادل بن‌مایه «عدل و تدبیر و رای»؛ طبقه مهربانی، معادل بن‌مایه «احسان»؛ طبقه اختیار، برابر با بن‌مایه رضا؛ و نیز آموزش و یادگیری مساوی با بن‌مایه «در عالم تربیت» بوستان سعدی بود. نگاه هر دو اندیشمند به هر یک از طبقه‌ها و بن‌مایه‌های مزبور جالب توجه است. در مورد طبقه مدیریت و رهبری، که معادل بن‌مایه «عدل و تدبیر و رای» است، سعدی، مروج اندیشه «مدیریت از بالا به پایین» است. سعدی مدیریت و رهبری را کاری بسیار دشوار می‌داند و با بیان ویژگی‌های حاکم، تمام مسؤولیت‌های اداره کردن جامعه را

بر دوش یک نفر می اندازد. وی با تشبیه مرئوسان را به ریشه و رئیسان را به درخت، به روبنا بیشتر از زیرنا اهمیت قائل شده و درخت را سخت تر از ریشه تلقی می کند:

رعیت چو ببیخند و سلطان درخت
درخت ای پسر باشد از بیخ سخت

ولی، نگاه ویلیام گلاسر به این موضوع، «مدیریت از پائین به بالا» است. وی بر فرایند ارتباط در رابطه رئیس و مرئوس تأکید داشته و مشارکت جویی از تمام آحاد جامعه را در فرایند مدیریت و رهبری لازم می داند. در مورد طبقه مهربانی، که برابر با بن مایه «احسان» است، نظر هر دو اندیشمند یکسان است. از نظر سعدی، مهربانی حد و مرز نمی شناسد. وی نه تنها، بر مهربان بودن با انسان ها توجه دارد، بلکه، مهربانی با حیوانات، نیز مورد تأکید او است. اوج این نگاه مهربانه در شعر «میازار موری که دانه کش است»، موج می زند:

یکی سیرت نیک مردان شنو	اگر نیک بختی و مردانسه
که شبلی ز حانوت گندم فروش	به ده برد انبان گندم به دوش
نگه کرد موری در آن غله دید	که سرگشته هر گوشه ای می دوید
ز رحمت بر او شب نیارست خفت	به ماوای خود بازش آورد و گفت
مروت نباشد که این مور ریش	پراکنده گردانم از جای خویش
درون پراکندگان جمیع دار	که جمعیت باشد از روزگار
چه خوش گفت فردوسی پاکزاد	که رحمت بر آن تربت پاک بساد
میازار موری که دانه کش است	که جان دارد و جان شیرین خوشست

نگاه ویلیام گلاسر، نیز به پدیده «مهربانی»، همانند سعدی است. تنها، تفاوتی که بین دیدگاه این دو اندیشمند وجود دارد، این است که ویلیام گلاسر، متعقد به «مهربانی غیر مشروط» است؛ ولی، سعدی، مهربانی به ظالمان را روا نمی داند:

بگفتیم در باب احسان بسی	ولیکن نه شرط است با هرکسی
بخور مردم آزار را خون و مال	که از مرغ بد کنده به پر و بال
یکی را که با خواجه تست جنگ	به دستش چرا می دهی چوب و سنگ؟
برانداز بیخی که خار آورد	درختی پیروز که بار آورد
کسی را بده پایه مهتران	که بر کهتران سر ندارد گران
مبخشای بر هر کجا ظالمی است	که رحمت بر او جور بر عالمی است
جهان سوز را کشته بهتر چراغ	یکی به در آتش که خلقی به داغ
هر آن کس که بر دزد رحمت کند	به بازوی خود کاروان می زند

در مورد طبقه اختیار، که معادل بن‌مایه «رضا» است، سعدی، دیدگاه نسبی‌گرایانه و دوگرایانانه به مسأله «جبر و اختیار» دارد. وی گاهی، قائل به «تقدیر محتوم» است:

نکردند در دست من اختیار که من خویشتن را کنم بخت یار

ولیکن، گاهی نیز عقاید اختیارگرایانه او به منصفه ظهور می‌رسد:

ره راست رو تا به منزل رسی	تو در ره نه‌ای، زین قبل واپسی
درختی که بیخش بود برقرار	پپرور، که روزی دهد میوه‌بار
گرت بیخ اخلاص در بوم نیست	از این بر کسی چون تو محروم نیست
هر آن کافگند تخم بر روی سنگ	جوی وقت دخلش نیاید به چنگ

نگاه ویلیام گلاسِر، برخلاف سعدی به پدیده «اختیار و رضا»، بر خلاف سعدی است. ویلیام گلاسِر، نگاه مطلق‌گرایانه به پدیده اختیار دارد. وی جبر را نفی می‌کند و آن مایه تخریب جامعه مطلوب می‌داند. به اعتقاد گلاسِر، تمام رفتارهای انسان، متأثر از انتخاب است. این انسان است که سعادت و شقاوتش را انتخاب می‌کند. وی، کنترل بیرونی را نفی می‌کند و بر کنترل درونی تأکید می‌کند. در مورد طبقه آموزش و یادگیری، که مساوی با بن‌مایه «در عالم تربیت» بوستان سعدی است، دیدگاه سعدی و ویلیام گلاسِر، دارای اشتراک و افتراق است. ویلیام گلاسِر، نیز همانند سعدی به تطابق علم و عمل و کاربست یادگیری تأکید دارد. سعدی می‌گوید:

علم چندان که بیشتر خوانی	چون عمل در تو نیست نادانی
نه محقق بود نه دانشمند	چارپایی بر او کتابی چند

ولی، روش تربیتی این دو اندیشمند با هم متفاوت است. سعدی در تربیت بر اصل اعتدل اعتقاد دارد؛ و روش تشویق را در کنار تربیت به کار می‌گیرد:

درشتی و نرمی به هم در، به است	چو رگزن که جراح و مرهم نه است
درشتی نگیرد خردمند پیش	نه سستی که نازل کند قدر خویش

در حالی که، ویلیام گلاسِر، اعتقادی به تنبیه ندارد؛ و در صورت ناگزیر به استفاده از تنبیه، تنبیه جانشینی را پیشنهاد می‌کند. وی، تشویق به مطالعه و تشکیل گروه‌های مطالعاتی را به عنوان بدیل تنبیه، آرمان «جهان مطلوب» می‌داند.

در این پژوهش، عوامل تحقق «جهان مطلوب» از دیدگاه ویلیام گلاسِر اکتشاف و انکشاف شد و وجوه اشتراک و افتراق آن با «جهان مطلوب» بوستان سعدی مشخص شد که می‌تواند یاری‌گر

سیاست‌گزاران و سیاست‌گذران نهادهای تعلیم و تربیت باشد. ولیکن، با این حال، همانگونه که، تمام راهبردهای پژوهشی دارای محدودیت هستند (داوودی‌راد و همکاران، ۱۴۰۰). بدیهی است که، پژوهش حاضر نیز از این امر مستثنی نباشد. مهم‌ترین محدودیت پژوهش حاضر، ضعف علمی پژوهشگر در دستیابی به مفاهیم مکنون در اندیشه‌های سعدی است. در پژوهش حاضر، ۴ طبقه برای «جهان مطلوب» دیدگاه ویلیام گلاسر شناسایی شد. از لحاظ نظری، پیشنهاد می‌شود، هر کدام از این طبقه‌ها به‌طور مجزا، مورد پژوهش قرار گیرد. در کنار این پیشنهاد نظری، به تأسی از یافته‌های پژوهش، از نظر کاربردی پیشنهاد می‌شود، تلفیقی از دیدگاه سعدی و ویلیام گلاسر برای تربیت انسانی در ساحت‌های شناختی، عاطفی، اخلاقی، جسمانی و اجتماعی به کار بسته شود.

منابع

قرآن کریم

- ابن سینا، ا. ع. ا. ح. (۱۳۳۷). *الإشارات والتنبيهات*. طهران: مطبعة الحیدری
- زرین کوب، ع. ح. (۱۴۰۲). *با کاروان حله*. تهران: علمی.
- جوکار، ن. (۱۳۸۵). جامعه آرمانی در نگاه فارابی و سعدی. *علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۲۵ (۳)، ۶۹-۸۴.
- حسینی لرگانی س. م. و مجتبی‌زاده، م. (۱۳۹۷). طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی برای نظام آموزش عالی ایران. *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۲۴ (۳)، ۵۱-۲۳.
- داوودی‌راد، د. عباس‌پور، ع. و میگون‌پوری، م. ر. (۱۴۰۰). طراحی و اعتباریابی الگوی کارآفرینی اجتماعی نظام آموزش عالی ایران. *پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۱۵ (۵۴)، ۳۳-۵۰.
- سعدی، م. ا. ع. (۱۴۰۲). بوستان. به اهتمام خلیل خطیب رهبر و شرح محمدعلی ناصح. تهران: صفی‌علیشاه.
- سعدی، م. ا. ع. (۱۴۰۱). بوستان. به تصحیح غلام‌حسین یوسفی. تهران: خوارزمی.
- صوراسرافیل، م. احمدی، س. م. و مرادخانی، ا. (۱۴۰۱). بررسی تحلیلی روش تربیتی مبتنی بر تشویق از منظر آموزه‌های دینی اسلام: الگویی برای نظام تربیت کارگزاران در جامعه اسلامی. *پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۱۶ (۵۷)، ۹۰-۷۴.
- طهماسبی، ف. (۱۳۹۰). خدا و یاد او در آرمان‌شهر سعدی و مقایسه‌ی آن با نهج‌البلاغه. *تحقیقات تمثیلی در زبان و ادب فارسی*، ۳ (۱۰)، ۱۵۳-۱۷۲.
- فارابی، محمد بن محمد. (۱۹۸۶). *آراء أهل المدينة الفاضلة*. لبنان-بیروت: دار المشرق.
- فاضلی، ح. عباس‌پور، ع. رحیمیان، ح. و دلاور، ع. (۱۴۰۰). شناسایی و اعتباریابی مؤلفه‌های تصمیم‌گیری مدیران آموزشی سازمان آموزش و پرورش. *پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۱۵ (۵۳)، ۲۳-۴۱.

فهامی، زهره، پور آلاشتی، حسن، روحانی، مسعود و گرجی، مصطفی. (۱۴۰۱). بررسی و تحلیل «دنیای مطلوب» از منظر عین‌القضات همدانی و روزبهان بقلی با توجه به نظریه انتخاب «ویلیام گلاس». **ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی**، ۱۸ (۶۶)، ۲۴۲-۲۱۳.

مجتبی‌زاده، م.، عباس‌پور، ع.، ملکی، ح.، و فراست‌خواه، م. (۱۳۹۷). الگوی اعتبارسنجی و تضمین کیفیت نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه خبرگان. **پژوهش در نظام‌های آموزشی**، ۱۲ (۴۲)، ۷-۲۴.

محمدنژاد عالی زمینی، ی. (۱۳۹۸). جهانی شدن، زبان و ادبیات فارسی و هویت ملی. **چالش‌های جهان**، ۱ (۴)، ۹۱-۱۱۵.

مرتضی‌ئی کمری، م.، و شریفیان، م. (۱۴۰۰). نقد و بررسی نظریه اخلاقی میشل فوکو با تکیه بر بوستان و گلستان سعدی. **پژوهش‌نامه مکتب‌های ادبی**، ۵ (۱۵)، ۹۳-۱۱۵.

نصیرالدین طوسی، م. ا. م. (۱۳۷۱). **اخلاق ناصری**. تهران: علمیه اسلامیه.

یوسفی، غلامحسین. (۱۳۸۹). جهان مطلوب سعدی در بوستان. **سعدی‌شناسی**، ۱۳، ۱۵۳-۱۷۲.

COPYRIGHTS

© 2025 by the authors. Licensee Islamic Azad University Jiroft Branch. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ارجاع: محسنی هنجنی فریده، تحلیل جهان مطلوب بوستان سعدی بر اساس نظریه انتخاب ویلیام گلاس، فصلنامه ادبیات تطبیقی، دوره ۱۹، شماره ۷۴، بهار ۱۴۰۴، صفحات ۸۱-۱۰۳.